Vol 6 Issue 3 Dec 2016

ISSN No : 2249-894X

Monthly Multidisciplinary Research Journal

Review Of Research Journal

Chief Editors

Ashok Yakkaldevi
A R Burla College, India

Ecaterina Patrascu
Spiru Haret University, Bucharest

Kamani Perera
Regional Centre For Strategic Studies, Sri Lanka

Welcome to Review Of Research

RNI MAHMUL/2011/38595 **ISSN No.2249-894X**

Review Of Research Journal is a multidisciplinary research journal, published monthly in English, Hindi & Marathi Language. All research papers submitted to the journal will be double - blind peer reviewed referred by members of the editorial Board readers will include investigator in universities, research institutes government and industry with research interest in the general subjects.

Regional Editor

Dr. T. Manichander

Advisory Board

Kamani Perera
Regional Centre For Strategic Studies, Sri Lanka

Ecaterina Patrascu
Spiru Haret University, Bucharest

Fabricio Moraes de AlmeidaFederal University of Rondonia, Brazil

Anna Maria Constantinovici
AL. I. Cuza University, Romania

Romona Mihaila
Spiru Haret University, Romania

Delia Serbescu
Spiru Haret University, Bucharest, Romania

Xiaohua Yang
University of San Francisco, San Francisco

Karina Xavier
Massachusetts Institute of Technology (MIT), USA

May Hongmei Gao
Kennesaw State University, USA

Marc Fetscherin
Rollins College, USA

Liu Chen
Beijing Foreign Studies University, China

Mabel Miao
Center for China and Globalization, China

Ruth Wolf
University Walla, Israel

Jie Hao
University of Sydney, Australia

Pei-Shan Kao Andrea
University of Essex, United Kingdom

Loredana Bosca
Spiru Haret University, Romania

Ilie Pintea
Spiru Haret University, Romania

Mahdi Moharrampour
Islamic Azad University buinzahra Branch, Qazvin, Iran

Titus Pop
PhD, Partium Christian University, Oradea,
Romania

J. K. VIJAYAKUMAR
King Abdullah University of Science & Technology,Saudi Arabia.

George - Calin SERITAN
Postdoctoral Researcher
Faculty of Philosophy and Socio-Political Sciences
Al. I. Cuza University, Iasi

REZA KAFIPOUR
Shiraz University of Medical Sciences
Shiraz, Iran

Rajendra Shendge
Director, B.C.U.D. Solapur University, Solapur

Nimita Khanna
Director, Isara Institute of Management, New Delhi

Salve R. N.
Department of Sociology, Shivaji University, Kolhapur

P. Malyadri
Government Degree College, Tandur, A.P.

S. D. Sindkhedkar
PSGVP Mandal's Arts, Science and Commerce College, Shahada [M.S.]

Anurag Misra
DBS College, Kanpur

C. D. Balaji
Panimalar Engineering College, Chennai

Bhavana vivek patole
PhD, Elphinstone college mumbai-32

Awadhesh Kumar Shirotriya
Secretary, Play India Play (Trust),Meerut (U.P.)

Govind P. Shinde
Bharati Vidyapeeth School of Distance Education Center, Navi Mumbai

Sonal Singh
Vikram University, Ujjain

Jayashree Patil-Dake
MBA Department of Badruka College Commerce and Arts Post Graduate Centre (BCCAPGC),Kachiguda, Hyderabad

Maj. Dr. S. Bakhtiar Choudhary
Director,Hyderabad AP India.

AR. SARAVANAKUMARALAGAPPA UNIVERSITY, KARAIKUDI,TN

V.MAHALAKSHMI
Dean, Panimalar Engineering College

S.KANNAN
Ph.D , Annamalai University

Kanwar Dinesh Singh
Dept.English, Government Postgraduate College , solan

More.........

Address:-Ashok Yakkaldevi 258/34, Raviwar Peth, Solapur - 413 005 Maharashtra, India
Cell : 9595 359 435, Ph No: 02172372010 Email: ayisrj@yahoo.in Website: www.ror.isrj.org

Review Of Research

ISSN: 2249-894X Impact Factor : 3.8014(UIF) Volume - 6 | Issue - 3 | December - 2016

समावेशक शिक्षण आणि शिक्षक शिक्षणातील अध्यापन कार्यनिती : एक अभ्यास

डॉ.सौ. उज्ज्वला के.सदावर्ते
प्राचार्या,विवके वर्धिनी अध्यापिका महाविद्यालय,नांदेड
तथा,अधिष्ठाता,शिक्षणशास्त्र विद्याशाखा,स्वा.रा.ती.म.विद्यापीठ,नांदेड.

सारांश

प्रत्येक मुलाच्या शारीरिक आणि बौध्दीक गरजा वेगवेगळया असतात. प्रत्येक मुलाची शैक्षणिक गरज ही स्वतंत्र असते. या विचाराने आंतरराष्ट्रीय स्तरावर 1970 साली समावेशक शिक्षणाची चर्चा सुरू झाली. समावेशक शिक्षण म्हणजे ज्या शाळेत सर्व प्रकारच्या (अपंगासह) मुलांसाठी जाणीवपूर्वक शाळेची रचना व विशेष गरजा असलेल्या मुलांना शिक्षणासाठी सुविधा उपलब्ध करून देऊन सामान्य मुलांबरोबर शिकण्याची संधी उपलब्ध करून देणे. सध्या अशा सर्वसमावेशक शाळांमध्ये शिक्षकांसमोर अनेक आव्हाने आहेत. या आव्हानांना सामोरे जाण्यासाठी शिक्षक अभ्यासक्रमामध्ये विविध अध्यापनाच्या प्रशिक्षणार्थीना कार्यनितीचे मार्गदर्शन दिले जात आहे .

विषय प्रवेशः—

सामाजिक व्यक्तीमत्व आणि राष्ट्राची दिशा ठरविण्यासाठी शिक्षण हे प्रभावी माध्यम आहे. शिक्षणाचा प्रमुख उद्देश हा व्यक्तीच्या, समाजाच्या आणि राष्ट्राच्या प्रगतीला दिशा देणे हा होय. म्हणून देशातील प्रत्येक मुलास आणि नागरिकास किमान शिक्षण मिळविण्याचा मुलभुत हक्क आहे. त्यामुळे घटनेच्या 45व्या कलमानुसार सर्व मुलांना वयाच्या 14व्या वर्षापर्यत प्राथमिक शिक्षण सक्तीचे मोफत देण्याची व्यवस्था केलेली आहे. सर्व बालकांना शिक्षणाच्या प्रवाहात आणण्यासाठी विविध प्रयत्न करून 1990 मध्ये जागतिक स्तरावरील परिषद थायलंडमधील जोमनियम येथे झाली. त्यामध्ये सर्वासाठी शिक्षण ही संकल्पना पुढे आली. जगातील 92 देश व 25 जागतिक संघटनानी समावेशित शिक्षणाची गरज हा विचार 1994 मध्ये मान्य केला. स्पेनमधील सलमानका या परिषदेत या संकल्पनेला अंतिम स्वरूप देण्यात आले. भारताने ही संकल्पना 1994 मध्ये मान्य केली व तिचे प्रत्यक्षीकरणास सुरूवात केली.

समावेशक शिक्षण अर्थ :—

"समावेशक शिक्षण म्हणजे समाजातील सर्व मुलांसाठी जाणीवपूर्वक शाळेची रचना ज्या शाळेत सर्व प्रकारच्या मुलांच्या शिक्षणाची सोय होऊ शकेल अशी असावी"

Inclusion thus has been defined as the acceptance of all pupils within mainstream education system taught a common framework and identified responsibility of all Teachers.

Thomas 1997

समावेशक मुलांमध्ये Challenged Learners, सामाजिक व आर्थिकदृष्टया दुर्बल मुले, Culturally diverse ;सांस्कृतिकरित्या भिन्नद्ध Street children (शालाबाहय बालके) इ. समावेश होतो.

समावेशक शिक्षण प्रक्रियेत सर्वच प्रकारची मुले शिक्षण घेत असल्याने शिक्षकांना विविध बदल करावे लागतात. उदा.अध्यापन पध्दती, अध्यापन साधने, वर्गरचना, अभ्यासक्रम, मुल्यमापन पध्दती. त्यासाठी समावेशित शिक्षणात वेगळी रचना, आखणी करणे आवश्यक आहे. शासननियमाप्रमाणे अशा विद्यार्थ्यांना त्यांच्या आवडीच्या, सोयीच्या शाळेत जाण्याची सुविधा समावेशक शिक्षणाने मिळते. परंतु प्रत्यक्षात मात्र शिक्षकांनी अध्यापन करताना त्यांच्यासमोर अनेक आव्हाने असलेली दिसून येतात.

समावेशक शिक्षणात शिक्षकांसमोर असणारी आव्हानेः—

1.बैठक व्यवस्थेतील समस्या
2.अध्यापन पध्दतीची निवड
3.आकलनातील अडचण
4.विविध कलांचे शिक्षण
5.भाषा विकासातील अडचणी
6.ओळख वाचनातील अडचणी
7.भाषा उच्चारातील अडचणी
8.अभ्यासक्रम प्राधान्यक्रम ठरवणे
9.अस्थिरपणा
10.समायोजन समस्या
11.मंदगती गाणीतील अडचण
12.संभाषण विषयक अडचणी
13.प्रशिक्षणाचा आभाव
14.अर्थिक अडचणी
15.पालक समाज सहभागाचा आभाव.

समावेशक शिक्षणात शिक्षणाची संधी उपलब्ध करून दिली जाते. त्यामुळे उद्या भविष्यात स्वतःच्या क्षमतांचा विकास करणारे अनेक कलाकार, शास्त्रज्ञ, डॉक्टर्स, तंत्रज्ञ यातून निर्माण होवू शकतील. इतिहासात डोकावल्यास आपल्याला अपंगत्वावर मात करून क्षमतांचा विकास साधलेल्या अनेक व्यक्ती आढळतात. उदा. लुईस ब्रेल, संगीतकार रविंद्र जैन, नृत्यांगना सुधाचंद्रन, हेलन केअर इ.

शिक्षक प्रशिक्षणामध्ये समाजातील प्रत्येक घटकाचा विचार करून शिक्षक घडविणे अपेक्षित आहे. सामान्यपणे विद्यार्थ्यांना अध्यापन करताना समाजशास्त्र, मानसशास्त्र, तत्वज्ञान, तंत्रज्ञान, इ. विचार करून शिक्षणशास्त्र अभ्यासक्रमांची रचना केली आहे.

समाजातील वंचित घटकाबाबतची धोरणे विचारात घेवून सामाजिक दृष्टया वंचीत मुलांच्या परिस्थितीचे विश्लेषण करणे व अशा मुलांच्या गरजा जाणून घेणे, त्याच्या शिक्षणात येणा—या अडचणी व त्यावरील उपाय ठरविणे इ. बाबींचा विचार अध्यापन करताना होणे गरजेचे आहे.

शालेय शिक्षणाच्या प्रवाहातील बदलत्या धोरणांना लक्षात घेवून राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषदेने समावेशक शिक्षण हा विषय

Volume - 6 | Issue - 3 | December - 2016

शिक्षक शिक्षणाच्या अभ्यासक्रमात अंतर्भूत केला आहे. भावी शिक्षकांना त्यांच्यासमोर असलेल्या वर्गातील सर्व विद्यार्थ्यांच्या विविध क्षमतांचा, गरजांचा परिचय व्हावा, या गरजानुरूप अध्यापन व अध्ययन घडावे अशी अपेक्षा आहे. आजची शिक्षण प्रकिया ही सामान्यांच्या गरजेनुसार घडते. पण सामान्य बालकांबरोबर विशेष गरजा असलेली बालके मुख्य प्रवाहात सामावली जावीत यासाठी समावेशक शिक्षणाची संकल्पना पुढे आली आहे

समावेशक शिक्षणात पुढील प्रकारच्या बालकांचा समावेश होतो:—

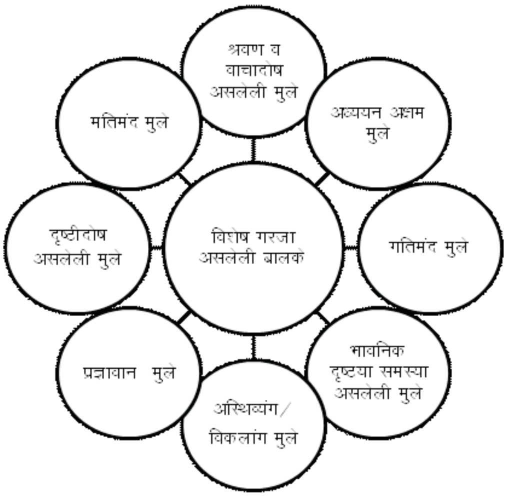

1999 मध्ये युनेस्कोने Teacher Education Resourse Pack आयोजित केले होते यात नियमित शाळेत शाळेतील विविधतेला कसे सामोरे जावे व सर्वासाठी अध्यापन कार्यनिती विकसित कराव्यात यावर भर देण्यात आला. त्यानुसार समावेशक शिक्षणातील अध्यापन कार्यनिती खालीलप्रमाणे—

1.मतिमंद मुलांसाठी दिग्दर्शन, स्वयंशोधन, उद्‌गामी, कृतीयुक्त अध्यापन, उपचारात्मक अध्यापन, तसेच सामान्य मुलांबरोबर बसवून समुहात अध्यापन केले जाते.

2.श्रवणदोष असलेल्या मुलांना श्रवणयंत्र देवून विश्लेषणात्मक, नैसर्गिक व मॅर्टनल रिफ्लेटिव्ह पध्दतीचा वापर केला जातो. वाचादोष असलेल्या मुलांना वाणी प्रशिक्षण, दृश्य उपकरणे, (चित्र, आकृती, हाताची स्थिती) स्पर्श उपकरणे, दृकश्राव्य साधनांचा वापर करून अध्यापन केले जाते.

3.दृष्टीदोष असलेल्या मुलांसाठी ब्रेन लिपीतील पुस्तके, गणिती पाटी, लेखन पाटी, श्वेत काठी तसेच बोलकी पुस्तकांचा वापर करून अध्यापन केले जाते.

4.अध्यापन अक्षम असलेल्या मुलांसाठी बहुसंवेदीत, बौध्दिक प्रशिक्षण, गणिती क्रियांचा सराव, नैदानिक कसोटया तसेच वैयक्तिक मार्गदर्शनातून अध्यापन केले जाते.

5.अस्थिव्यंग मुलांना नाटयीकरण, निसर्ग सानिध्य, कृतीयुक्त अध्यापन, आधार पध्दतीचा वापर करून अध्यापन केले जाते.

6.भावनिक दृष्टया समस्या असलेल्या मुलांना समुपदेशन, चर्चा पध्दत, मार्गदर्शन याचा वापर करून अध्यापन केले जाते.

7.प्रज्ञावान मुलांना वैयक्तिक शिक्षण, विशेष शाळा व वर्गव्यवस्था करून त्यांच्यासाठी विस्तृत अभ्यासक्रम योजना तयार केली जाते, अशा मुलांना विविध स्पर्धा परिक्षांना बसवले पाहीजे.

8.गतिमंद मुले शोधण्यासाठी निरीक्षण तंत्र, बुध्दीमापन चाचण्या, क्रमन्वित अध्ययन, नैदानिक चाचण्यांचा वापर करून अशा विद्यार्थ्यासाठी वैयक्तिक मार्गदर्शन व सराव या तंत्राचा अवलंब करावा.

समारोप :—

मानसशास्त्रीय व समानतेच्या तत्वावर आधारीत असलेल्या समावेशक शिक्षणाने चांगली सामाजिकता बनण्यास मदत होते. सर्व बालकांना अशा शिक्षणाची गरज असते. ज्यातून त्यांचे आंतरसंबध विकसित होतील आणि मुख्य प्रवाहातील जीवनाची तयारी होईल. विशेष गरजा असलेल्या बालकांचे विलगीकरण, बालकांना घाबरट, दुर्लक्षित आणि पूर्वग्रह जोपासणारे बनवते. समावेशकता भीतीला दूर करणारी, मैत्री, आदर आणि समाजदारी वाढवणारी आहे. नियमित शाळेत विशेष मुलांची समजदारी वाढवणारी आहे. नियमित शाळेत विशेष मुलांची समावेशकता, सामाजिक व मनोरंजनात्मक उपक्रमांमुळे खूप सकारात्मक निष्पत्ती मिळवून देते. सामान्य बालके अपंग बालकांविषयी माहिती मिळवून त्यांना समजून घेतात, संयमाने त्यांना स्विकारने शिकतात.

संदर्भसूची

1.सांगोलकर, अरूण (2011) नविन जागतिक समाजातील शिक्षणाचे विचारप्रवाह नाशिकः इनसाईट पब्लिकेशन
2.पुणेकर, माधव आणि निकोसे, राजेद्रकुमार (2012) शिक्षक शिक्षण अंतरंग आणि आव्हाने नाशिकः इनसाईट पब्लिकेशन
3.जोशी, कदम, जाधव (2011) विशेष शिक्षण नागपूरः विद्याप्रकाशन
4.भंगाळे, शैलजा, (2016) समावेशक शिक्षण जळगावः प्रशांत पब्लिकेशन
5.Nagaraju, (2014) Inclusive Education Quality Aspect New Delhi: Commonwealth Publishers Pvt. Ltd.

डॉ.सौ. उज्ज्वला के.सदावर्ते
प्राचार्या,विवके वर्धिनी अध्यापिका महाविद्यालय,नांदेड
तथा,अधिष्ठाता,शिक्षणशास्त्र विद्याशाखा,स्वा.रा.ती.म.विद्यापीठ,नांदेड.

Publish Research Article
International Level Multidisciplinary Research Journal For All Subjects

Dear Sir/Mam,

We invite unpublished Research Paper,Summary of Research Project,Theses,Books and Books Review for publication,you will be pleased to know that our journals are

Associated and Indexed,India

* Directory Of Research Journal Indexing
* International Scientific Journal Consortium Scientific
* OPEN J-GATE

Associated and Indexed,USA

- DOAJ
- EBSCO
- Crossref DOI
- Index Copernicus
- Publication Index
- Academic Journal Database
- Contemporary Research Index
- Academic Paper Databse
- Digital Journals Database
- Current Index to Scholarly Journals
- Elite Scientific Journal Archive
- Directory Of Academic Resources
- Scholar Journal Index
- Recent Science Index
- Scientific Resources Database

Review Of Research Journal
258/34 Raviwar Peth Solapur-
413005,Maharashtra
Contact-9595359435
E-Mail-ayisrj@yahoo.in/ayisrj2011@gmail.com